

podle okolností přivírala, jako to činí kapitalistická společnost. Jenom socialismus dá ženě pravou lidskou důstojnost, jako ji dá každému člověku!

Zde máme odpověď i k našemu problému. Když se díváme na historii „Minervy“ pod zorným úhlem zákonitého vývoje společnosti, vidíme, že boj o „Minervu“ byl bojem žen měšťanských, bojem ve své době pokrokovým, ale úzce třídním. Nemohl přímo přispět ženám proletářským a nenalezl u nich odezvy.

Jako takový musí jej hodnotiti naše nová pedagogická historie.

Nakonec nelze nesrovnávat, jak v naší cestě k socialismu jednotná socialistická škola všech stupňů otvírá brány dívkám stejně jako hochům, jak odstranění školních platů a široká základna státních stipendií nevylučuje nikoho schopného ze štěstí vzdělání a růstu, jak jsou ženám podle skvělého příkladu SSSR otevřeny všechny možnosti plného životního uplatnění v práci všech oborů! Máme laureátky státních cen, máme hrdinky socialistické práce, máme zlepšovatelky, účastnice socialistického soutěžení — máme svobodné, rovnoprávné ženy!

Literatura.

Bebel A.: Žena a socialismus. Praha 1909

Čeněk J.: Střední školství 1930

Černý V.: Obrázky z dob našeho probuzení — Rodina, škola a společnost

Červínková-Riegrová M.: Marie Palacká, její život a dílo

Ceskoslovenské studentky let 1900—1930, Praha 1930

Čtyřicetiletí gymnasia Krásnohorské
Drtina Frant.: Vyšší výchova dívcí. Praha 1889

— Dívcí školství u nás a jinde. Praha 1905

Engels B.: Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu

Kádner O.: Dějiny pedagogiky III. 1, 2, 1919

Klíma Arnošt: Počátky českého dělnického hnutí

Komenský J. A.: Didaktika

Kučerová Vlasta: K historii ženského hnutí v Čechách. Praha 1914

Krásnohorská Eliška: Ženská otázka česká. Praha 1881 — Co přinesla léta I.—II., Praha 1928

Lenín V. I.: Velká iniciativa

Moudrá Pavla: Do dívčích let. Praha 1913

Neuhöfer R.: Deset úvah o středním školství. Praha 1930

Neumann S. K.: Dějiny ženy. Praha 1931

Podlipská Sofie: Příklady z oboru vychovávání. Praha 1874

Stalin J. V.: Spisy VII.

Světlá Karolína: Upomínky

Suková E.: O srdečném poměru mezi domovem a školou

Šolle Zd.: Dělnické hnutí v českých zemích koncem minulého století. Praha 1951

Tobolka Zd. a Kramář K.: Česká politika III., Praha 1909

Výroční zprávy „Minervy“

Wagner O.: K otázce dívčího vzdělávání — K reformě dívčího vzdělávání

Ženské listy roč. 1889—1900

Ženské studium na českých školách středních i vysokých. Almanach 1917

Ženský list roč. 1892 a 1901—1910

Jak podle J. A. Komenského užívat knih, hlavního nástroje vzdělání.

Zvláštním obdobím v pedagogické činnosti J. A. Komenského je období jeho působení v Šaryšském Potoku, kam se vypravil r. 1650. Pobyl tu asi čtyři léta. Podle přání knížete Zikmunda Rákóczyho a jeho matky, kněžny Zuzany Lorántfyové, měl Komenský za úkol vybudovat v Potoku latinskou školu. Při plnění tohoto úkolu napsal řadu významných pedagogických spisů, označovaných obyčejně názvem prací potockých. Mezi nimi je několik drobných spisků, napsaných při různých příležitostech uherského pobytu. Tyto spisky pojednávají o velmi živých pedagogických otázkách. Patří k nim také řeči, které pronesl Komenský krátce před otevřením potocké školy a potom při otvírání jednotlivých tříd. Je to řeč O vzdělání vloh, pronesená

24. listopadu 1650, dále řeč, kterou zde v překladu uvádíme, potom řeč, pronesená 13. února 1651 při otvírání první třídy latinské školy, nazvaná Chvála metody pravé, dále řeč O užitečnosti přesného pojmenování věcí, pronesená 14. března téhož roku při otvírání druhé třídy, řeč O vytríbeném studiu vytríbeného slohu, pronesená 10. ledna 1652 při otvírání třetí třídy, a konečně řeč na rozloučenou Dověření školských prací v Potoku, pronesená 2. června 1654. Tyto řeči patří k nejkrásnějším, nejpůvabnějším a nejživotnějším stránkám pedagogického odkazu J. A. Komenského. Naším čtenářům jsou však téměř neznámý a velmi těžko přístupny, protože poslední jejich vydání vyšlo r. 1894 v překladu Fr. J. Zoubka a J. V. Nováka.

Z podnětu presidenta Československé akademie věd akademika Zdeňka Nejedlého připravuje komise pedagogických věd při filosoficko-historické sekci ČSAV, vedená akademikem O. Chlupem, populární vydání těchto aktuálních spisů Komenského. Protože se knižní vydání prvního svazku může uskutečnit až v příštím roce, chceme čtenáře seznámit v časopise Pedagogika aspoň s některými kratšími projevy Komenského. Čtenáři se tak rychleji seznámí s těmito spisky a také budou moci sdělit své připomínky k jejich knižnímu vydání.

Jako první uveřejňujeme překlad Komenského řeči o tom, jak dovedně užívat knih, hlavního nástroje vzdělání. Že kniha, zejména učebnice, je hlavním nástrojem vzdělání, je jedna ze stěžejních myšlenek socialistické didaktiky. Vyplývá to ze základních usnesení strany a vlády o učebnicích jak v Sovětském svazu, tak u nás. ÚV VKS(b) vydal 12. února 1933 usnesení O učebnicích pro počáteční a střední školy, v němž se praví: „Ve svých usneseních o počáteční a střední škole ze dne 5. září 1931 a z 25. srpna 1932 zdůraznil ÚV VKS(b), že základním nedostatkem školy je to, že »vyučování ve škole nedává dost všeobecně vzdělávacích vědomostí a neuspokojivě připravuje pro technikumy a vysoké školy vzdělané lidi, kteří by dobře ovládali základy věd (fysiky, chemie, matematiky, mateřské řeči, zeměpisu a j.)«.

Nezbytnou a rozhodující podmínkou k tomu, aby mohla být obě usnesení Ústředního výboru uvedena v život, t. j. aby byl odstraněn uvedený základní nedostatek školy a aby veškeré vyučování přešlo k novým, pevným osnovám a vyučovacím metodám, jsou ve všech předmětech stále učebnice, které by úplně odstranily dosud existující »metodu« nekonečného »projektování« učebnic.“ (Základní dokumenty o sovětské škole, DK Praha 1951, str. 13.)

Rovněž v usnesení předsednictva ÚV KSČ o učebnicích pro národní a střední školy z června r. 1951 se praví, že jednou z nezbytných podmínek, aby národní a střední škola mohla plnit své úkoly, „jsou dobré stále učebnice pro všechny před-

měty. Učebnice má ve výchovné a vzdělávací práci lidově demokratické školy velký význam. Učebnice doplňuje a prohlubuje živý výklad učitelův. Je žákovi důležitým pramenem poznání i nástrojem opakování a upevňování načerpaných vědomostí. Učebnice vede žáka k návyku samostatně studovat a duševně pracovat, k návyku, který je nepostradatelný pro kulturního člověka socialistické epochy. Bez učebnice si nemůže žák osvojit pevné základy vědomostí v žádném vědním oboru.“

Stejně hovoří o významu učebnic pedagogové. Tak Kairov praví, že učebnice je pro žáka jedním z nejdůležitějších pramenů poznání, a vypočítává, jaký užitek žáku přináší. Ogorodnikov a Šimbirjov potvrzují, že význam učebnice pro vyučování nelze ani docenit, a ukazují, že vedle ústního výkladu učitelova je učebnice základním pramenem, z něhož žáci čerpají vědomosti a z něhož si osvojují soustavu dovedností a návyků.

Důležitost učebnice zdůrazňuje v Ekonomických problémech socialismu v SSSR také J. V. Stalin. Mluví sice o učebnici politické ekonomie, ale jeho slova platí o učebnicích vůbec. Marxistické učebnici politické ekonomie připsuje nejen vnitropolitický, nýbrž i veliký mezinárodní význam a praví: „Je tudíž zapotřebí učebnice, která by mohla být příruční knihou pro revoluční mládež nejen v naší zemi, nýbrž i za hranicemi. Neměla by být příliš objemná, protože příliš objemná učebnice nemůže být příruční knihou a je těžko ji prostudovat, zvládnout. Musí však obsahovat všechno základní, týkající se jak ekonomiky naší země, tak i ekonomiky kapitalismu a koloniální soustavy.“

Všimněme si nyní názorů Komenského na učebnici, vyslovených ve zmíněné řeči. Rozbíráje příčiny neúspěchu potockých žáků, nalézá Komenský první příčinu v tom, že nemají dost vhodných knih, „jež jsou nositelkami vědomostí“. Další příčinu pak vidí v tom, že nedovedou knih užívat. Přitom nemá na mysli jen učebnice, nýbrž knihy vůbec. A chce potockým žákům poradit, jak si mají počínat, aby měli z četby knih co největší užitek. Také zde můžeme

srovnat metodu Komenského s metodami doporučenými v sovětských pedagogikách. Ve výkladu o vyučovacích metodách věnuje Kairov zvláštní pozornost tomu, jak si mají žáci počínat při četbě knih, jak mají s učebnicí a s knihou vůbec pracovat. Ukazuje, jak je důležité pořizovat si výpisky, a uvádí různé formy výpisků, jako jsou citáty, these, výtahy a pod. Rovněž Ogorodnikov a Šimbirjov věnují práci s knihou zvláštní paragraf. Posluchači ve školách jsou vedeni k tomu, aby si při studiu pořizovali výtahy. Je to otázka velmi aktuální. Pořizování výtahů má vést k zamýšlení nad knihou, k pronikání do jejích myšlenek. Komenský připomíná důležitost výpisků slovy, že „nemá z čtení knih prospěch ten, kdo si z nich nic nevypisuje, *Nabot knihy té učeným neučíní, nýbrž studium knih.*“ Vypočítává velmi podrobně a přesvědčivě, jaký užitek přináší soustavná četba a soustavné excerpování knih.

Z celé řeči dýše nesmírná láska Komenského ke vzdělání a ke knihám. Nemilovat knihy znamená podle jeho slov nemilovat moudrost. A nemilovat moudrost znamená stávat se hlupákem.

Jeho rada, jaké knihy má čtenář číst, je proniknuta hlubokým porozuměním pro vědu. Ideovost pak zdůrazňuje jeho pokyn, co si máme z knih vypisovat.

V řeči budí Komenský víru ve schopnosti a síly uherského i českého národa. Zamýšlí

se nad tím, proč v tehdejší době vynikali nad Uhry a nad nás vzděláním Italové, Španělé, Francouzi a jiní národové. Říká: „Proč my bychom měli být malomyslní? Což nemáme pět smyslů? Či nám chybí představivost? Nebo paměť uchovávající věci? Nic takového, jsme stejní lidé jako oni, příroda nás stejně obdařila jako je.“ A dále říká: „Zbavte se malomyslnosti! Odvažte se toho, čeho se, jak vidíte, odvažují jiní... Vstupte na tytéž cesty.“

Krásný je příklad, jímž Komenský vybízí k vytrvalosti v učení. Učení je boj. „... římský voják, ten starý vítězný voják, měl pravidlo nosit čtvero břemen..., potřeby..., zbraň obrannou i útočnou..., tyčku nebo kůl... a konečně potravu na několik dní. Nesli tedy tito vojáci řádná břemena! Ale kdyby neměli tato břemena, nebyli by mohli vítězit!“ Kdo chce dosáhnout úspěchu v učení, nesmí se bát břemen, nesmí se bát námahy.

S opravdu nezištnou upřímností sděluje Komenský Uhrům všechny své zkušenosti. A dojmavě působí jeho postesknutí, že sám neměl nikoho, kdo by ho poučil, a vlastní zkušenost může uplatňovat už jen na sklonku svého života: „Jiným ukazují správnou cestu, kterou jsem pozdě poznal, jsa unaven blouděním!“

Seznámíme se nyní s prací J. A. Komenského:

Jak dovedně užívat knih, hlavního nástroje vzdělání

Řeč pronesená na počátku prací ve větší síni potocké školy dne 28. listopadu 1650.¹⁾

Milí posluchači,
není vám neznámo, že jsem byl povolán

sem k vám proto, abych pokud to dovolí
bůh, přispěl radou vaší pili, věnované péči

¹⁾ Překlad řeči je pořízen podle latinského originálu v III. svazku amsterodamského vydání *Opera didactica omnia* (sílupece 105–114), redigovaného samým Komenským. Jde o rukopis z r. 1657 (v Universitní knihovně v Praze zn. 49 A 69, Tres. Pa - 10).

Při překládání bylo přihlédnuto k Zoubkovu překladu, který vydalo Dědictví Komenského v Praze r. 1894 pod názvem *Jana Amosa Komenského řeči potocké*.

Latinský název řeči zní: *De primario ingenia colendi instrumento sollerter versando, libris, oratio*. Zoubek v citovaném překladu převádí název řeči takto: „O prospěšném

užívání knih, nejhlavnějším nástroji vzdělávacího vtíp.“ Hendrich v úvodu k *Vybraným spisům Jana Amosa Komenského, díl III, Výbor prací potockých* (Dědictví Komenského v Praze 1926, str. 17), předkládá název řeči takto: „O horlivém užívání hlavního nástroje ke vzdělání vloh, totiž knih.“

Kromě úpravy slovosledu jde tu hlavně o překlad slovního spojení „*instrumentum ingenia colendi*“, jež v této souvislosti překládáme prostě „nástroj vzdělání“, protože je jasné, o jaké vzdělání tu jde, a adverbium „*sollerter*“, které má význam důmyslně, obratně, dovedně, po případech vhodně.

o svobodná umění.²⁾ Pomáhám tedy a dnes začínám. Začněte i vy a pozorně poslouchejte slova určená k vašemu poučení, aby se nerozplynula jako ve větru. Chci totiž mluvit k vám, nikoli k těmto stěnám, protože zamýšlím mluvit o věcech vám prospěšných. Když³⁾ po uplynutí celého měsíce, který jsem již s vámi strávil, přehlížím všechnu vaši práci a její uspořádání, zdá se mi, že jsem postihl tři hlavní příčiny jejího poměrně malého úspěchu. *První* příčinou je to, že nemáte dosti vhodných knih, jež jsou nositelkami vědomostí. *Druhá* příčina spočívá v tom, že sice některé dobré příruční vědecké knihy máte, ale jsou ve školní knihovně tak uzavřeny, že k nim málokdo má přístup, takže se o pokladech těch nedoví, neřku-li aby jich mohl užívat. *Třetí* příčinu vidím v tom, že učitelé nemají metodu, jež by je stejně jako jejich žáky zbavila nesnází, kdyby větší část prací a břemen přenesli na tyto němé učitele⁴⁾ a dovedli se obohatit poklady rozmanité učenosti. O těchto nedostatecích nemohu pomlčet, protože jsem je zjistil a doufám, že je jim možno radou odpomoci. Nemyslete si však, že se tato výtka týká jen vás. V dnešní době je obecnou vadou škol, že zaměstnávají mysl abstraktními hříčkami. Dobří spisovatelé jsou buď zcela ze škol

²⁾ Původně septem artes liberales („sedmero svobodných umění“), t. j. trivium, obsahující gramatiku, rétoriku a dialektiku, a kvadrivium, obsahující aritmetiku, geometrii, astronomii a musiku. V době Komenského však už byl rozsah svobodných umění mnohem širší. Podle Medynského Dějin pedagogiky (DK Praha 1950, str. 61) patřily k svobodným uměním tyto vědy: gramatika, literatura, historie, rétorika, logika, ethika, aritmetika, algebra, trigonometrie, geometrie, geografie, botanika, zoologie, astronomie, mechanika, fysika, chemie a musika. Objevují se zde zejména přírodní vědy, jež v původním triviu a kvadriviu nebyly zastoupeny. Nás mimo to zajímá název „svobodná“ umění. Proč svobodná? Na tomto názvu je dobře vidět třídní ráz tehdejšího vzdělání. Bylo určeno jen pro „svobodnou“ část tehdejšího obyvatelstva, t. j. především pro příslušníky vládnoucí třídy.

³⁾ Na cestu do Uher se Komenský vydal 6. října 1650, a to z Lešna.

⁴⁾ To je knihy.

vylučování, nebo je-li ten nebo onen připuštěn, zachází se s ním tak, že je týrán on sám i jeho myšlenky. Je tedy nutno přemýšlet o nějakém léku proti tomu. Abych vám tu věc mohl vyložit, prosím vás, abyste mne půl hodinky s pozornou myslí dobře poslouchali. Chci ukázat,

1. že si kandidát vzdělání má nad zlato a drahé kamení vážit knih,

2. že má sbírat i s nich pyl ušlechtilé vědy a přenášeti je do úlu vlastního vzdělání

3. a dobře vědět, jak vhodně užívat těchto odevšad snesených pokladů moudrosti.

To vám ukáži a poradím vám, abyste ve svatém jménu božím rychle přikročili ke čtení autorů. Nebojte se, že budu rozvláčný. Nemám v úmyslu povědět všechno, co by se o těchto věcech mohlo říci. Chci jen, abych ve vás nyní na počátku podnítil zájem o knihy. Podrobnosti ponechávám praxi samé.

I. Řekl jsem, že kdo se chce stát vzdělaným, musí si nad zlato a stříbro vážit knih. A právem. Knihy jej totiž mohou přivést k cíli jeho tužby, nikoli zlato a stříbro. Co má tedy raději chtít? Hladový jistě raději chce chléb než zlato, slepý masť na oči než stříbro, smrtelně nemocný léky než poklady. K ničemu by nebylo pole, kdyby se nedostávalo semen, k ničemu by nebyly včely, kdyby nebylo zahrady a luk, kde by sbíraly med, k ničemu by nebyli mravenci, kdyby nebylo polí, na nichž by hledali potravu. A k ničemu by nebyly oči, kdyby se nebylo nač dívat, k ničemu by nebyl čich, kdyby nebylo vůní, k ničemu by nebyly uši, kdyby nebylo zvuků atd. K ničemu by nebyl ani rozum, kdyby nebylo pokrmu moudrosti, který poskytují dobré knihy, plné dobrých pravidel, příkladů, mravů, zákonů a náboženství! Knihy jako nejvěrnější přátelé rády s námi rozmlouvají, o čemkoli s námi upřímně, jasně a bez přetvářky hovoří, poučují nás, dávají nám návody, povzbuzují nás, utěšují a jako přítomné nám předvádějí i věci našemu zraku velmi vzdálené. Ó, podivuhodná je moc, vznešenost a přímo jakási božskost knih! Kdyby nebylo knih, byli bychom všichni úplně nevzdělaní, protože bychom neznali minulost, neměli bychom vědomosti o vě-

cech božských ani lidských. A kdybychom nějaké vědomosti měli, byly by to báje proměněné tisíckrát v něco jiného těkavou nestálostí ústního podání. Jaký božský dar věnovaný lidské mysli jsou tedy knihy! Nic většího nad něj nemohlo být dopřáno pro život paměti a úsudku! Nemilovat je znamená nemilovat moudrost. Nemilovat moudrost však znamená stávat se hlupákem. A to je urážka boha stvořitele, který chce, abychom byli jeho obrazem.*) Varujme se tedy toho! Pomocí knih se mnozí stávají učenými i mimo školu, bez knih pak nikdo nebývá učený ani ve škole. Jestliže tedy milujeme školy, milujeme i knihy, duši škol. Neboť nejsou-li školy ožívovány knihami, jsou mrtvy.

II. Zmínil jsem se o tom, jak je třeba vážit si knih. Nestačí však jen vážit si knih víc než zlata a chovat je jako poklady (neboť k čemu je ukrytý poklad?). Kromě účty je třeba knihy číst, aby poklady moudrosti v nich zakopané byly vykopány, aby se dostaly na denní světlo a užívalo se jich. Kdyby někdo z těch, kteří lépe uvažují, chtěl tvrdit, že zlatými doly moudrosti nejsou knihy, sepsané lidmi, nýbrž sám náš duch, ve světě rozložená díla všemohoucího a psané slovo boží, připustíme to. Ale ať také on připustí, že knihy moudře složené lidskou pílí jsou zlato už vytěžené z hlubin, pročištěné různými zkouškami vodou a ohněm, označované snad i k obecnému užívání, mající již svou jistou hodnotu a hodící se tedy k dennímu užívání. Proto jako zlato uložené ve skříni se pokládá za jistější než zlato ukryté dosud v podzemních slujích, tak i moudrost vložená už do skříněk knih je prospěšnější než moudrost, která je ještě ve svém zárodku a nemůže odtud být vybavena. Protože kromě toho nebylo, není a nebude tak nadaného člověka, aby všechno sám ze sebe jako pavouk pavučinu ze svých vnitřností soukal, proč bychom si od sebe navzájem nevypůjčovali, proč bychom neužívali výsledků cizí práce ke své potřebě? Není pro nás lepší být včelami,

*) Pozn. red.: J. A. Komenský byl pocho-pitelně v zajištění náboženského světového ná-zaru. Ten se však dotýká spíše formy než vlastního obsahu jeho pedagogického díla.

kteří nesaají ze sebe samých, nýbrž létají po zahradách, lukách a lesích, sbírají pyl a ten teprve zpracovávají? Ani nejučenější muži si nikdy jinak nepočínali. Tullius (Cicero)⁵⁾ nazval Catona,⁶⁾ velmi moudrého Římana, *knihomolem*, protože se žádná kniha nedostala do jeho rukou, aby ji hned nepřečetl a neexcerpoval. O Plinioví⁷⁾, oně studnici všech věcí hodných vědění, se píše, že přečetl každou knihu, kterou spatřil. Otec Jeronym⁸⁾ (Augustin⁹⁾ o něm říkal, že nikdo z lidí nevěděl, co by Jeronym neznal) byl v knihách nesmírně sčtělý, jak to potvrzují četná svědectví. Mimo jiné praví o sobě,

5) Marcus Tullius Cicero (106—43 před počátkem našeho letopočtu), významný římský řečník, politik a spisovatel. Jako politik stál na straně římské konservativní aristokracie (optimátů). Kromě řečí psal spisy rétorické a filosofické. Některé z nich mají i pedagogický význam, na př. tři knihy „O povinnostech“, napsané pro syna Marka.

6) Marcus Porcius Cato (234—149 před počátkem našeho letopočtu), vynikající římský politik, hlásající politiku omezení římské moci na Apenninský poloostrov. Byl za-
přísáhlým odpůrcem Spiciona Staršího, který usiloval o rozšíření římského imperia ve Středomoří. Scipionova politika byla spjata s helenismem, který znamenal pronikání řecké kultury do Říma. Cato helenismus nenáviděl a snažil se všemožně o to, aby řecký vliv na Římany co nejvíce potlačil. Nakonec však sám uznal význam řeckého vzdělání.

7) Gaius Plinius Secundus, zvaný Starší (Maior) (23—79 našeho letopočtu), vysoký důstojník a správní úředník římský. Zahynul při výbuchu Vesuvu, když jako velitel loďstva v Misenu pomáhal postiženému kraji a studoval sopečnou činnost. Byl úžasné pilný, každou volnou chvíli věnoval studiu. Byl to polyhistor, psal spisy z oboru vojenství, historie, rétoriky, gramatiky a přírodních věd. Zachovalo se jeho rozsáhlé encyklopedické dílo *Naturalis historiae libri XXXVII* (sedmatřicet knih historie přírody).

8) Jeronym, Hieronymus (331—420), přeložil Starý Zákon z hebrejštiny a Nový Zákon z řečtiny do latiny. Jeho překlad (zvaný Vulgata) se stal obecně rozšířeným textem obou Písem a dostalo se mu kanonického uznání. Byl předlohou pro překlady Písem do národních jazyků. I český Blahoslavův překlad se opírá více o Vulgatu.

9) Aurelius Augustinus (354—430), křesťan-ský spisovatel z období dozrávající antiky. Zemřel v městě Hippo Regius jako učený křesťanský biskup, k němuž se v otázkách pravověrnosti obraceli o radu církevní hod-ností z celého západního světa.

že jen od Origena¹⁰⁾ přečetl šest set knížek. Ale které knihy je třeba takto číst? Všechny. Neboť žádná kniha není tak špatná, aby neobsahovala něco dobrého, praví Plinius.

Protože není možno číst všechny knihy (zvláště když jako povodeň vzroste jejich počet), je třeba přečíst aspoň většinu z nich. Není-li ani to možné, aspoň lepších čí možná nejvíce, a není-li ani to možné, tedy nejlepší z nich. Ale jak je vybrat? Řeknu, co o tom soudím. Vyslechněte mne a nepohrdejte mou radou. Radím, aby nejprve byly čteny spíše knihy věcné než slovné, t. j. ty knihy, které se zabývají věcmi potřebnými pro život a nikoli ty, které hýří řečí. Jen pro sloh tedy sotva jest čísti kterou knihu, a když už, tedy jednu nebo dvě. Neboť jestliže moudrý spisovatel krásné věci krásně říká, naučíme se výhodně při jedné práci obojímu, jako když neseme ořechy ve skořápkách, víno v sudech, meč v pochvě atd. Proč bychom oddělovali, co patří k sobě? Proto za druhé mají být čteny spíše knihy obsahující látku než knihy formální, t. j. spíše takové, které uvádějí příklady a cvičení ve věcech, než ty, které učí přemýšlet o pravidlech. V této věci velmi hřeší školy. Raději oslabují a sem tam vodí mysl v abstraktních mluvnických, logických a řečnických pravidlech, místo aby se snažily uvést ji rovnou cestou do věcí samých. Neboť k čemu by byl kovář kladivo, kdyby neměl železo, které by kul? K čemu by byly krejčímu tisíce jehel, náprstky, nůžky a lokte, kdyby neměl látku, z níž by našil šaty? A v podobné situaci jsou zpravidla mládí kandidáti učenosti, zaměstnávání jen samými předpisy a pravidly. Když pak přijdou ke skutečným věcem, jsou buď němí, nebo se zajímají, nebo zvuk beze smyslu vydávají. Jsou vychrtlí a suší a jsou daleci toho, aby věcem opravdu rozuměli, neřku-li aby jich

¹⁰⁾ Origenes z Alexandrie (asi 185–255), křesťanský učenec starší doby. Prováděl textovou kritiku Starého Zákona, psal výklady obtížných míst Písma, sestavoval učenné komentáře k jednotlivým jeho knihám, psal spisy dogmatické i praktické, apologie, polemiky atd. Z nesmírného množství jeho spisů se zachoval jen nevelký výbor.

uměli užívat v praxi. Zkrátka řečeno, jsou prázdní a neplodní. Tato zakořeněná vada škol musí tedy být napravena a místo mnoha soustavných pravidel musí být raději zavedeno čtení spisovatelů.¹¹⁾ Konečně je třeba dbátí toho, aby od sebe nebyli odtrhováni spisovatelé starí a noví, obecní a zvláštní.¹²⁾ Četl jsi některé spisovatele našeho věku? Okus také starších. Neboť staré víno je lepší, praví spasitel. Četl jsi staré? Nezamítej ani novější, neboť přinášejí nová pozorování, neznámá starým. Četl jsi něco obecného? Pátrej také po zvláštním rozvedení těchto věcí.¹²⁾ Viděl jsi části věcí? Podívej se také, jak se z nich vytváří jeden celek. Zkrátka vědění starých je třeba si vážit pro starobylost, vědění mladších pro hojnější světlo. Zvláštní vyličení věcí má být poznáváno proto, že velmi názorně vzdělává, obecné vyličení proto, že velmi zdokonaluje úsudek a dodává mu jednoty a síly.

III. Avšak nestačí knihy jen čísti, musí být čteny pozorně a nejdůležitější místa musí být podtržena a vypsána. Podtrhuj v knize, která je tvým majetkem. Dělej si poznámky nebo výpisky, ať jde o tvou nebo o cizí knihu. Vybírat si věci nejužitečnější je totiž tak nutné, že nemá z čtení knih prospěch ten, kdo si z nich nic nevypisuje.¹³⁾ (Neboť knihy tě učeným neučiní, nýbrž studium knih.) To je totiž ze čtení jediné jisté

¹¹⁾ Tuto myšlenku Komenského je třeba chápat s hlediska tehdejšího stavu vyučování. Je namířena proti scholastickému způsobu vyučování, proti jednostrannému pamětnímu učení pravidel. Bylo by chybné se domnívat, že Komenskému jde o odstranění soustavného učení pravidlům vůbec.

¹²⁾ Rozumějí se spisovatelé, kteří píší o obecných pojmech, obecná pojednání, a spisovatelé, kteří píší o jednotlivých věcech, abstraktní a konkrétní. Zoubek překládá „obecní i podrobní“. V originále je užito slov „universales et particulares“. Domníváme se, že tu nejde o protiklad celku a podrobnosti, nýbrž o protiklad obecného a jednotlivého, zvláštního.

¹³⁾ V latině jde o slovní hříčku: Nemo est utilis librorum lector, qui non simul selector, kterou se nám v překladu nepodařilo napodobit. Vycházíme-li z původního významu latinského slovesa lego (sbírám), od něhož je slovo lector i selector odvozeno, naznačili bychom v češtině tuto slovní hříčku slovy „sběrač“ a „vyběrač“.

ovoce, že si čtenář vypisováním přisvojuje to, co čel.¹⁴⁾ Neboť to jediné bystří pozornost čtenářovu, udržuje ducha v pozornosti, vtiskuje pozorované věci v paměť a zalévá mysl stále větším světlem. Nevybírat si z knih nic znamená zanedbávat všechno. Chít pak věci svěřovat pouhé paměti znamená zapisovat je do větru, protože naše paměť je prchavá, přijímá mnoho věcí, ale hned je zase pouští a ztrácí, není-li podporována zábradlím písma. Musíme jí tedy co možná nejvíc pomáhat zachycovat užitečné věci. To však nemůžeme nijak jinak lépe učinit, než vypisujeme-li si všechno, co stojí za zapamatování, a přenášíme-li to do svých výpisků. Zde to pak můžeme velmi snadno, když potřebujeme, vyhledat. To je ona cesta, kterou se podivuhodně učení lidé dopracovali svých úspěchů. Ti, kdo nevědí, jakou cestou bylo úspěchu dosaženo, nad tím žasnou. O Plinioví se píše, že přečetl každou knihu, kterou spatřil. Nečetl žádnou pozoruhodnou knihu, aby si z ní nečinil výpisky. Všechny výpisky pak zase použil (ve svých knihách). A Gellius¹⁵⁾ píše sám o sobě: Kdykoli jsem vzal do rukou nějakou buď řeckou nebo latinskou knihu, činil jsem si různé výpisky. Lipsius¹⁶⁾ pak praví: Nesbírá, ale vybírá. Tím chce dát na srozuměnou, že nevypisuje nazdařbůh, nýbrž uváženě. Nezapírá však, že vypisuje. Proto o něm napsal jiný spisovatel: Lipsius mluví svou řečí, ale z velké části nikoli svými ústy.

Je otázka, co je třeba vybírat nebo vypisovat. Odpovídám: Na to není třeba přiliš se ptát. Zapisuj si všechno, co je pro tebe

¹⁴⁾ Komenský sám si při studiu činil velmi četné výpisky. Zejména za požáru Lešna však přišel o velmi mnoho tohoto materiálu.

¹⁵⁾ Aulus Gellius (asi 125—175), římský spisovatel. Za dlouhých zimních večerů v Athénách si začal pořizovat výpisky ze spisů, které četl. Byly to řecké i římské spisy ze všemožných oborů lidského vědění a vzdělání. Ve své práci pokračoval v Italii. Výpisky pak shrnul v dílo o 20 knihách a dal mu název Noctes Atticae (Attické noci). Spis obsahuje množství vzácných citátů a zpráv, čerpaných z cenných a spolehlivých pramenů, mnohdy jinde nezachovaných.

¹⁶⁾ Justus Lipsius (1547—1604), vynikající holandský filolog, vykladatel textů starých klasiků.

nové, dosud neznámé, o čem soudíš, že je krásné a že se ti může někdy k něčemu hodit, ať je to slovo nebo věta, ať je to sentence nebo vyprávění, a vůbec všechno, co vidíš, že se týpí jako drahokam.

Někteří čtenáři sledují jen to, co se týká jejich oboru (na př. bohosloví), a jen s tohoto hlediska si činí výpisky. Ostatních věcí si nevšímají. Necháávají nedotčeny i velmi krásné knihy, jež by jim, jak se domnívají, nepřinesly žádný prospěch. My však, protože doporučujeme obecné vzdělání, radíme, aby čtenář vybíral a sbíral z každé knihy, kterou vezme do rukou, všechno, co stojí za zapamatování.

Ale jak to dělat, otázka se někdo. Různí lidé dávají různé rady o tom, jakým způsobem by se měly vésti sešity výpisků. Protože hodnotit tyto rady by byla dlouhá práce, povím jen, co se mi osvědčilo v mé práci. Nejjednodušší způsob je užívat deníku, to jest knihy, do níž soustavně zapisuješ, co pěkného jsi který den četl, slyšel, viděl, nebo co ti snad samému krásného na mysl přišlo. Když potom budeš svůj deník prohlížet, s uspokojením zjistíš, kolik jsi každý den získal. Pamatuj si však, že takový deník je třeba opatřit abecedním rejstříkem, který ti, až budeš něco hledat, ukáže, kde je každá věc zaznamenána, a tak i ti umožní snadno ji nalézt. Protože totiž bude tento tvůj poklad každým dnem vzrůstat, až nabude nesmírně velikých rozměrů, bylo by nemožné památovat si, kam sis co poznamenal, kdybys k tak rozsáhlému bohatství svých zápisků nepřipojil rejstřík. Jestliže si nebudeš chtít pořizovat rejstřík, ale přesto se budeš chtít ve svých bohatých výpiscích vyznat, poříd' si desky nebo mapy, na nichž by byla nějakým určitým, stálým a tobě známým způsobem napsána hesla všech věcí. Sem budeš moci zařazovat jak slova, tak věty, sentence a vyprávění a vůbec to, co se vyskytne. Takovou knihou je Brána jazyků nejnovější, která má, nebo lépe řečeno bude mít podobu celé encyklopedie, až se jí s pomocí boží dostane definitivní podoby. Jestliže k ní připojíš dostatečné množství lístků, budeš do ní moci cokoliv vepsat. O tom si však budeme moci povědět, až přejdeme k jednotlivostem.

IV. Přicházím k užítku, který přinese několikiletá práce věnovaná čtení a excerpcování spisovatelů. První bude jasné osvětlení myslí o věcech. Když někdy budeš muset o něčem uvažovat, mluvit nebo něco činit, nebudeš nucen zde nebo tam hledat nebo rozsvěcovat, nýbrž budeš mít už všechno připraveno. A ať kamkoli zamíříš, budeš mít zápisky s sebou, a to je velká věc. Za druhé budeš bohat vlastním, poctivě nabytým bohatstvím. Nikdo tě nebude moci obviňovat, že sis neprávem přisvojil titul vlastníka pokladů vědění. Za třetí budeš mít své poklady ve své moci a budou ti prospěšnější, než by bylo sto cizích florilegií¹⁷⁾ nebo polyantheí¹⁸⁾ nebo loci communes¹⁹⁾, thesaurů²⁰⁾ a j. Neboť nepokládám vůbec za náš majetek to, čeho jsme sami nedobyli. Kromě toho málokdy najdeš v těchto cizích sbírkách to, co nejvíc hledáš. Co jsi však sám pro sebe promyšleně shromáždil, budeš mít vždy k dispozici.

V cizích sbírkách je také veliké množství věcí, které nikdy nebudeš potřebovat. Dále hledáš-li v nich něco, čeho potřebuješ, musíš je po každé projít, konáš několikrát zbytečně touž práci a nakonec snad i marně. To se ti u vlastních zápisků nikdy nestane, ty ti vždy poskytnou dobré myšlenky. Nadto se v cizích sbírkách uvádějí cizí svědectví slovy překroucenými nebo změněnými, takže sotva kdy lze na ně bezpečně spoléhat. O tom však, co si sám vypíšeš, víš, žeš to četl vlastníma očima. Tomu bu-

¹⁷⁾ Florilegium, z latinských slov flos, floris = květ a lego = sbírám, tedy sbírání, sbírka květů, přeneseně výbor ze slovesného díla, klasobraní.

¹⁸⁾ Polyantheum, latinisovaný tvar řeckého slova polyantheon, složeného z přídavného jména polys = mnohý a anthos = květ. Polyantheum znamená rovněž výbor ze slovesných děl. Někdy se užívá také slova anthologie.

¹⁹⁾ Loci communes, slovo locus znamená místo vůbec, ale také místo v knize, communis znamená společný. Spojení loci communes znamená místa, společná celé řadě knih, obecné věty (zásady, poučky, principy, myšlenky, kategorie). V našem případě jde o sbírky takových obecných vět.

²⁰⁾ Thesaurus (řecké thesauros) znamená poklad vůbec, ale také poklad slov, slovník jazykový i věcný.

deš moci důvěřovat. Čtvrtá výhoda bude tato: shromáždíš-li tento svůj hojný poklad výpisků, dosáhneš věci neuvěřitelné. Budeš totiž moci za jeden den i šest set spisovatelů (tolik, kolik jsi přečetl a vyexcerpoval) projít a s nimi se spolehlivě poradit. (Nevezde ti proto žádná škoda z toho důvodu, že bys něco nevěděl.) Budeš moci býti nazýván živou a pojiždnou knihovnou, budeš považován za polyhistora²¹⁾ a za světce od těch, kdo neznají tohoto tajemství. A nebudeš za takového pokládán, nýbrž skutečně jím budeš. Neboť opatříš-li si sbírku dobrých výpisků, budeš mnoho moci: 1. Ať půjde o jakékoli thema, budeš moci uvést jména spisovatelů, kteří o něm psali. 2. Budou-li tě žádat, abys pojednal o daném thematu, nebude ti nikdy scházet látka, ať bude třeba pojednání napsat nebo přednést jako přednášku. Postačí, vyžádáš-li si jen krátkou lhůtu na rozmyšlenou. 3. Nabudeš schopnosti bystře posuzovat názory spisovatelů a říci, které jsou pravdivější nebo pravděpodobnější než jiné. 4. Z tohoto důvodu budeš moci prospěti mnohým, kteří hledají poučení v pochybnostech. 5. Budeš mít sám stálý lék proti nestálosti paměti. 6. A kdykoli bude třeba, budeš moci o kterékoli věci přednášet, a to třeba celý den. To naprosto nedokáže ten, kdo si neopatrí takovou sbírku výpisků. 7. Konečně, budeš-li také umět mluvit duchaplně²²⁾, bude celá tvá učenost vypadat, jako by byla vytvořena z drahokamů. K tomu, aby takovou skutečně byla, mnoho přispěje, jestliže hned při vypisování budeš myslit na to, jak použiješ myšlenek, jež se ti zvlášť budou líbit, k řešení svých úkolů, a kdy, kde a jak jich užiješ. Přijdeš-li na něco zvlášť vhodného, zapiš si to do zvláštní knížky, nadepiš ji titulem „Observanda“²³⁾ a občas ji prohlížej.

²¹⁾ V latinském originálu „omniscius“, člověk, který má znalosti ze všech oborů lidského vědění, mnohostranný učenec.

²²⁾ V latinském originálu „sententiose loqui“ = užívatí ve své řeči duchaplných myšlenek. Humanističtí spisovatelé s oblibou čerpali takové duchaplné myšlenky, sentence, z řeckých a římských autorů.

²³⁾ Latinský název „Observanda“ bychom mohli přeložit: „Výpisky, zasluhující zvláštní pozornosti.“

I tuto věc však vyložím podrobněji, až se zmíním o koleji Gelliiově.²⁴⁾

Všimněte si, milí posluchači, jak upřímně vám radím. Odhaluji vám otevřeně tajemství, jak lze dosáhnout velikého a všestranného vzdělání. Láska k vám mne nutí, abych tyto tajnosti vynesl na světlo. Na vás bude, abyste mi odpověděli s tímž zaujetím, které vás rozněcuje touhou po věci, o níž uznáváte, že je ve váš prospěch. Jak je krásné znát všechno, co lze znát, takže nám nic není cizí! Jak je hezké umět pronést o všem, co má být předneseno, několik velmi moudrých úsudků! Nezískám-li vás pro to, budu zde nadarmo. Nemohu to však nyní učinit vhodněji než tím, že vám radím, abyste čtli dobré autory, a doporučuji vám to. Ano, ukázal jsem vám poklady moudrosti zakopané v poli knihoven! Slyšte radu Kristovu, kterou vyslovil v podobenství o člověku, jenž nalezl na cizím poli poklad: skrýváje svou radost šel pryč, prodal všechno, co měl, a koupil ono pole (Mat. 13, 44). Jděte i vy, milí posluchači, prodejte všechno, co máte, a kupte si pole, v nichž leží skryty poklady moudrosti, kupte si dobré knihy. A opatřte si bohatství, jímž byste mohli obohatit jiné, vlast i samu církev.

Takový to má dosah, řekne někdo. Zajiště. Dejte pozor! Každému národu dodává lesku, má-li moudré muže, proslavené vydanými spisy. Jimi se tolik cizích národů krásně skvěje. Co však my? A proč je tomu tak? Ona velká světla se totiž nerozsvěcují, leč shromáždí-li se odevšad světelné paprsky. O tom jsme se už zmínili. Ta věc se u nás dosud zanedbávala. Budeme si však myslet, že má být zanedbávána věčně? Nešťestím mého i vašeho národa posud bylo, že zůstával u potůčků a nepostupoval k pramenům, že se spokojoval kapkami moudrosti, ale řeky, jezera, moře a sám oceán zanedbával. Jako příručkami vzdělání se totiž spokojoval cizími brožurkami, výpisky, klasobraními, postilami²⁵⁾, výklady, ba i slovníčky a malými mluvnicemi. Nešťastné příručky! Zhoubné mrhání času!²⁶⁾

²⁴⁾ Viz poznámka 15.

²⁵⁾ Postila = sbírka kázání.

²⁶⁾ V originálu slovní hříčka: O infelix

Z jakého důvodu vynikají nad nás vzděláním Italové, Španělé, Francouzi, Angličané, Belgičané a jiní? Není to ten důvod, který jsme uvedli? Nečtou knížечky, nýbrž knihy. Ale nejen knihy, nýbrž knihovny. Neseznamují se se spisovateli jednoho století, nýbrž proberou důkladně celý starý věk. A věnují pozornost všemu novému, co se kde objeví. Nejen v jednom jazyce, nýbrž ve všech, jež jsou jim dosažitelné a od nichž očekávají něco duchaplného. Proč my bychom měli být malomyslní? Což nemáme pět smyslů? Či nám chybí představivost? Nebo paměť, uchovávací věci? Nic takového. Jsme stejní lidé jako oni, příroda nás stejně obdařila jako je. Čím se tedy od nich lišíme? Jen přičinlivost, která u nich bují, u nás vymizela. Opustila nás pilnost, protože se nás zmocnila lenost. Vyžeňte tedy toho zlého hosta, lenost, moji Uhři! Zbavte se malomyslnosti! Odvažte se toho, čeho se, jak vidíte, odvažují jiní. Také vám bůh dá to, co neodpírá jiným. Vstupte jen na tytéž cesty. A mějte tím větší důvěru, čím zřetelněji se již vůči vašim předkům počala po této stránce projevovat přízeň boží. Krásně to napsal již před půl druhým stoletím Janu Thurzovi²⁷⁾, biskupu vratislavskému, veliký Erasmus²⁸⁾ těmito slovy: Není ničím novým, že Uhři jsou velmi nadaní, protože Janus Pannonius²⁹⁾ svou básní vysloužil si takovou slávu, že mu Italie sama od sebe podává

compendium! O exitiosum dispendium. Compendium i dispendium je odvozeno od pendere = vážím. Compendium znamená úsporu při vážení, dispendium prodělek, to, co se provází. Slovo compendium později nabylo významu větší příručky.

²⁷⁾ Jan Thurzo, příslušník známé rodiny Thurzů (patřili k ní bankéři a majitelé stříbrných dolů na Slovensku, proti nimž se bouřili vykořisťovaní slovenští horníci), biskup vratislavský, bratr známého humanisty a biskupa olomouckého, Stan. Thurzona. Jeho dvůr byl počátkem 16. století střediskem humanistických myšlenek.

²⁸⁾ Erasmus Rotterdamský (1467–1536), holandský humanistický myslitel a spisovatel, jenž se duchaplně vysmíval katolickému duchovenstvu.

²⁹⁾ Janus Pannonius (zemřel r. 1472), biskup v Pétikosteli, humanista vynikající stylistickým uměním.

kytici. Na Pisona³⁰⁾, kterého mi připomínáš, je tak příjemné vzpomínat, jako kdysi v Římě bylo příjemné se s ním stýkat. Neboť kdo byl učenější nebo slavnější než on? Blahopřeji vašemu nejjasnějšímu králi k tomuto učiteli víc než k samému království. To jsou Erasmove slova. A já vás prosím, abyste jeho úsudek (podle něhož dává přednost jednomu nadanému Uhrovi před uherským královstvím) nenechali rozplynout se ve větru, takže by ztratil sílu povzbudit vás k následování, zvláště když máte k dispozici touž zemi, totéž nebe a téhož boha. V národě vašem, jak jasně vidím, rodí se vynikající talenty. Avšak protože tyto přirozené zárodky nejsou dobře pěstovány, protože se jim nedostává potřebného ztvárnění, nebo jsou formovány špatně nebo dokonce znetvořovány, stává se, že dochází k více potratům než k šťastným porodům. Protože skládám velkou naději ve vás a ve vaše nadání, rád poskytnu své služby a pomoc ruce boží, jež pomáhá nadání ke zrodu. Jen jí nepohrdejte, jen neodmítejte přátelsky podávanou ruku. Nechť je mne vzdálena myšlenka chtít něco znát, co bych znal jen sám pro sebe, a nikoli pro obec v obecném domě církve! Nechť tedy i tebe, kdokoli jsi, je vzdálena netečnost, pro niž bys nechtěl užít příležitosti mítí prospěch. Ukázal jsem vám dnes cestu, po níž kdokoli z vás může dojít velkého vzdělání. Vstoupíte na ni? Ó kéž by mi Jupiter³¹⁾ vrátil uplynulá léta! Ó kéž by mne byl někdo naučil tomuto umění před čtyřiceti nebo před třiceti nebo aspoň před dvaceti lety! Co bych byl mohl dokázat při tomto svém věku! Nebylo však nikoho, kdo by mě měl poučit. Vy takového učitele máte. Bůh vám dal ukazatele nebo, chcete-li, průvodce na této cestě. Poslal vám ho ze vzdálených míst a jiným ho kvůli vám³²⁾ na čas odňal. Opravdu o sobě mohu říci, co o sobě pravil filosof Seneca³³⁾: Jiným uka-

zuji správnou cestu, kterou jsem pozdě poznal, jsa unaven blouděním! Proto vy, kterým není tato cesta ukazována pozdě, nýbrž včas, nemeškejte na ni vstoupit! Čiňte si výpisky z každé dobré knihy, která se vám dostane do rukou už dnes i kdykoli jindy v celém vašem životě! O to vás, milí posluchači, prosím při lásce k moudrosti. Čas, který jste dosud vynakládali na kusá knižní kompendia nebo strávili v nečinnosti nebo vedlejšími hříčkami nebo jiným neužitečným rozptylováním myslí, soustřeďte již hojně a hustě sem, abyste začali využívat nejen knih, nýbrž i času. Být skoupý na čas je jediná čestná skoupost, praví mudřec. Dejte si pozor, milí posluchači, aby se vám nestalo to, co se stává většině smrtelníků, že po celý život nezačnou být moudří! Nebo co se stává některým, mezi nimi i mně samému, že začínáme žít teprve tehdy, když máme končit. Ó, začněte dříve, mladí lidé, kteří slyšíte tyto rady! Začněte být na sebe přísní, abyste jednou mohli sklízeti sladké plody! Ztratíte-li čas života, ztratíte sami sebe. Ztratíte-li pak sami sebe, kdo vás vám vrátí?

Zdá se mi však, že slyším u některých tiché projevy nesouhlasu a vidím rozpaky. Někdo snad řekne: Co radíš, je dobré, ale namáhavé. Odpovídám: Kdo chce jíst jádro, musí rozlousknout ořech. A kdo se chce zmocnit zakopaného pokladu, musí kopat. Kdož nechtějí kopat, musí žebrať. Ale to je hanba. A dále: není život těch, kteří studují, boj? Avšak římský voják, ten starý vítězný voják, měl pravidlo nosit čtvero břemen. Za prvé své potřeby, za druhé zbraň ochrannou i útočnou, za třetí tyčku nebo kůl, aby mohl kdekoli vybudovat opevněný tábor, a konečně potravu na několik dní. Nesli tedy tito vojáci rádná břemena! Ale kdyby nebyli měli tato břemena, nebyli by mohli vítězit! Následuj jich tedy vraždou r. 65), jeden z nejvlivnějších mužů při dvoře Neronově. Byl literárně činný. Psal tragédie, drobná básnická díla, díla přírodovědecká a spisy filosofické. Jako filosof byl eklektik. Charakteristické pro něho bylo, že vždy nežil podle zásad, které hlásal. Proto také Komenský v Labyrintu předvádí Senecu sedícího na hromadě peněz a vychvalujícího chudobu. Pro ušlechtilost myšlenek byl oblíben u křesťanských spisovatelů.

³⁰⁾ Piso, italský humanista, současník Erasma Rotterdamského.

³¹⁾ Jupiter, nejvyšší římský bůh, ochránce státu, rodiny, domu a pohostinství.

³²⁾ Komenský musel pro zájezd do Uher odložit splnění svých závazků k panu De Geerovi, svému holandskému příznivci.

³³⁾ Lucius Annaeus Seneca (zemřel sebe-

každý, kdo bojuje v táboře mus!³⁴⁾ A proč by se konečně neobvyklá práce měla zdát tak nesnadná? Budou-li předcházet příklady, bude moci každý pochopit smysl tohoto cvičení. A protože jej bude moci pochopit každý, kdo bude chtít, ať se stydí nadaný mladík, který by se chtěl raději spokojit *laciným získáním skrovného vzdělání* než státi se poctivým vlastníkem bohatého vzdělání.

Jiný usuzuje: *Kde vezmu knihy? Nuzné domácí poměry překážejí rozvinutí schopností.* Odpovídám: Dokud jsi zde, příteli, budeš moci mít dostatek knih ze školní knihovny. Jejich zásobu se budeme snažit co nejvíce zvětšit. Doufáme, že dosáhneme toho, aby právě k tomuto účelu byla otevřena i knihovna nejvznešenějšího knížete,

dobře vybavená dobrými a rozmanitými autory. Jindy pomůže štědrost jiných, jestliže uvidí snaživého člověka. Jen neváhej využití příležitostí, které se naskytne, jen se zde nestyď žebrot. Bůh ti pomůže, pomůžeš-li sám sobě. Modlitbou a prací dosáhneš božích darů. Proto hledej a nalezněš, pros a bude ti dáno, klepej a bude ti otevřeno.

Ty pak, ó dobrý Ježíši, naše veškeré dobro, poskytni nám blaho, o něž usílujeme, poskytni nám světlo moudrosti, abychom v tvé škole moudrosti den ze dne prospívali k slávě tvého svatosvatého jména, amen.

*Přeložil Dr Jaromír Kopecký,
spolupracovník komise pedagogických
věd při ČSAV.*

PSYCHOLOGIE

Věkové zvláštnosti korové dynamiky u dětí.*)

Vozrastnyje osobennosti korkovoj dinamiki u detej. *Pediatrija*, 1952, č. 4, str. 15–20.

N. I. KOZIN, Gorkovský vědecko výzkumný pediatrický ústav (řed. A. A. Prokofjevová).

První soustavné a experimentální výzkumy vyšší nervové činnosti u dětí začal v roce 1907 nejbližší žák I. P. Pavlova N. I. Krasnogorskij. Hned po něm v r. 1924 začíná studovat chování dětí raného věku V. M. Bechtěrev se svými spolupracovníky N. M. Ščelovanovem, N. M. Figurinem, M. P. Denisovovou, N. I. Kasatkinem a j. Přibližně ve stejné době začaly se provádět výzkumy vyšší nervové činnosti hlavně u nemocných dětí pod vedením V. P. Protopopova na Ukrajině. V r. 1917 rozvíjejí se výzkumy vyšší nervové činnosti člověka, prováděné A. G. Ivanovem-Smolenským ve Vojenské lékařské akademii. Ze všech těchto směrů největších úspěchů dosáhly výzkumy N. M. Ščelovanova a N. I. Kasatkina u dětí raného věku a rovněž i výzkumy N. I. Krasnogor-

ského a A. G. Ivanova-Smolenského u dětí staršího věku.

V raném dětském věku přímé podráždění mozkové kůry elektrickým proudem nevyvolává reakci. V kůře velkých hemisfér dospělého člověka se neustále vyskytují bioelektrické proudy, kdežto u novorozeněte neexistují. První bioelektrické proudy objevují se v 7. — 9. dni života dítěte z počátku v pohybové oblasti a pak v zrakové týlní oblasti kůry. Rytmus kmitů zůstává ke 2. — 3. měsíci života pomalý, 3—4 kmity za vteřinu. Bioelektrické proudy dětského mozku dosahují shody s bioelektrickými proudy dospělého teprve v 8—14 letech. To vše ukazuje na krajní nezralost mozkové kůry v mladistvém věku a na značnou slabost nervových korových procesů v tomto období.

V okamžiku zrození se jeví jako nejvyvinutější a k činnosti připravená podkorová centra, uskutečňující nepodmíněně reflexní činnost.

Nejdříve se vyvíjí vestibulární ústrojí, které začíná pracovat už u plodu v nitro-

³⁴⁾ Musy = řecké bohyně věd a umění.

*) Předloženo 26. II. 1952 na slavnostním společném zasedání Vědecké rady Gorkovského oblastního vědecko-výzkumného pediatrického ústavu a Gorkovské společnosti dětských lékařů, věnovaném památce I. P. Pavlova.